

Everyday life in Vinnytsia at the turn of the 20th century: based on materials from the newspaper "Kievlyanin"

Ivan M. Romaniuk

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Doctor in History, Professor (Ukraine)

email: ivan.romaniuk@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6427-9229>

Web of Science Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/3650110>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57224217826>

Timofiy Yu. Gerasymov

Vinnytsia National Technical University

Doctor in History (Ukraine)

email: gerasymov@vntu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4861-9825>

Web of Science Researcher ID: ABF-3323-2021

Scopus Author ID: 57208176381

Abstract.

The purpose of this article is to introduce into scientific circulation, systematize, and critically interpret reports from the newspaper "Kievlyanin" regarding Vinnytsia in the late 19th and early 20th centuries. **Methodology.** The research methodology is based on an interdisciplinary approach combining historical source analysis to evaluate the publications of the "Kievlyanin" newspaper as a historical source, discourse analysis to identify ideological biases—particularly anti-Semitic and imperial narratives—and the methods of the history of everyday life (analysis of daily practices, reconstruction of living conditions, and examination of social interactions) to reconstruct the socio-economic and cultural life of Vinnytsia. **Scientific novelty.** The scientific novelty lies in the dedicated, focused use of the newspaper "Kievlyanin" to study the history of the city during the specified period. **Conclusions.** The newspaper "Kievlyanin" serves as a valuable source for researching the socio-economic and cultural development of Vinnytsia in the late 19th and early 20th centuries, given the virtual absence of a local daily press at that time. Publications concerning the activities of the District Psychiatric Hospital (1898), the progress of the agricultural exhibition (1901), assessments of urbanization processes (1900–1903), and the opening of the Vinnytsia City Theatre (1910) provide researchers with unique material for reconstructing the everyday life of the city, its economic growth, and its infrastructure modernization. They reflect an ambivalence in the perception of Vinnytsia: ranging from positive assessments of its transformation into a regional cultural center to criticism of infrastructure and sanitary issues, particularly in the Jewish quarter "Yerusalymka," frequently marked by anti-Semitic overtones aligned with contemporary Russian imperial discourse, within which "Kievlyanin" functioned as one of its structural instruments. Consequently, the subjectivity and bias of the authors, along with the fragmentary nature of the reports, require critical analysis and the integration of additional sources.

Keywords: "Kievlyanin" newspaper, Vinnytsia, historical source, everyday life, urban amenities, sanitary problems.

Повсякденне життя Вінниці на зламі XIX–XX ст.: за матеріалами газети «Киевлянин»

Іван Романюк

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
доктор історичних наук, професор (Україна)

email: ivan.romaniuk@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6427-9229>

Web of Science Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/3650110>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57224217826>

Тимофій Герасимов

Вінницький національний технічний університет
доктор історичних наук (Україна)

email: gerasymov@vntu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4861-9825>

Web of Science Researcher ID: ABF-3323-2021

Scopus Author ID: 57208176381

Анотація.

Мета статті – ввести в науковий обіг, систематизувати та критично проінтерпретувати репортажі часопису «Киевлянин» про Вінницю кінця XIX – початку XX ст. **Методологія** дослідження базується на інтердисциплінарному підході, що поєднує історико-джерелознавчий аналіз для оцінки публікацій газети «Киевлянин» як джерела, дискурс-аналіз для виявлення ідеологічних упереджень, зокрема антисемітських і імперських наративів, та методи історії повсякдення (аналіз повсякденних практик, реконструкція побутових умов, дослідження соціальних взаємодій) для реконструкції соціально-економічного й культурного життя Вінниці. **Наукова новизна** полягає в акцентованому використанні часопису «Киевлянин» для вивчення історії міста зазначеного періоду. **Висновки.** Газета «Киевлянин» є цінним джерелом для дослідження соціально-економічного та культурного розвитку м. Вінниці наприкінці XIX – на початку XX ст., з огляду на фактичну відсутність тогочасної місцевої щоденної преси. Публікації про діяльність Окружної психіатричної лікарні (1898 р.), перебіг сільськогосподарської виставки (1901 р.), оцінки урбанізаційних процесів (1900–1903 рр.) та відкриття Вінницького міського театру (1910 р.) надають дослідникові унікальний матеріал для реконструкції повсякденного життя міста, його економічного зростання та модернізації інфраструктури. Вони відображають амбівалентність у сприйнятті Вінниці: від позитивних оцінок її перетворення на регіональний культурний осередок до критики інфраструктурних і санітарних проблем, зокрема в єврейському кварталі «Єрусалимка», часто з антисемітським забарвленням, що відповідало тогочасному російському імперському дискурсу, в межах якого функціонувала газета «Киевлянин» як один із його структурних інструментів. Таким чином, суб'єктивність і упередження авторів, а також фрагментарність репортажів вимагають критичного аналізу та залучення додаткових джерел.

Ключові слова: газета «Киевлянин», Вінниця, історичне джерело, повсякденність, міський благоустрій, санітарні проблеми.

Постановка проблеми. Наприкінці XIX – на початку XX ст. Вінниця, як повітове місто Подільської губернії, переживала період значних соціально-економічних і культурних трансформацій. Цей період характеризувався швидким економічним зростанням, урбанізацією та поступовою модернізацією міської інфраструктури. Місто стрімко європеїзувалося і це закономірно супроводжувалося низкою проблем та викликів об'єктивного та суб'єктивного характеру, успішність розв'язання яких безпосередньо залежала від компетенції вінницької влади. Проте комплексний аналіз розвитку міста зазначеного періоду ускладнений украй невеликою кількістю місцевої щоденної преси. Це видно неозброєним оком в наукових студіях окресленої тематики, де явно домінують архівні документи та статистичні довідники доби Російської імперії. Хоча й вони дійсно містять багатий фактичний матеріал, повноцінна історична реконструкція повсякденного життя Вінниці та – що не менш важливо – її жителів, залишається, на нашу думку, актуальною науковою проблемою. Такі обставини зумовлюють необхідність використання іногородніх газетних видань. Одним із них є газета «Киевлянин», яка, будучи «літературною та політичною газетою південно-західного краю» (так тоді офіційно називали Правобережну Україну), періодично висвітлювала події у Вінниці, формувала її

зовнішній образ у тогочасному загальноімперському дискурсі. Це дозволяє говорити про очевидну потребу інтегрувати зазначений київський часопис до комплексу джерел для вивчення історії міста.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Джерельну основу статті складають публікації щоденної київської газети «Киевлянин» за 1890–1910-ті рр. Аналізуючи історіографію проблеми, одразу вкажемо на дефіцит спеціальних наукових робіт, що аналізують образ провінції крізь призму стороннього погляду, зокрема газетної публіцистики великих міст. У цьому сенсі варто звернути увагу на статті Г. Левченко, в якій розглядається висвітлення історії Криму на сторінках газети «Одесский вестник» у 1827–1894 рр. (Левченко, 2015) та Т. Кузнець і О. Лісовської про культурно-громадське життя Умані за матеріалами київського часопису «Рада» (Кузнець & Лісовська, 2024). У подальшому доцільно поділити історіографію на два основні блоки.

Перший включає в себе праці, які характеризують пресу наприкінці XIX – на початку XX ст. у локальному контексті – м. Києва, зокрема й часопис «Киевлянин», та більш широкому – російсько-імперському. Потрібно зазначити, що в наукових студіях згаданий часопис представлений як вірний друкований рупор царського режиму. Дослідник історії української преси А. Животко небезпідставно назвав його «органом, який стояв на сторожі «общерусскости» і неподільності» (Животко, 1999, с. 173), а Р. Гула на конкретних прикладах довів українофобську (Гула, 2014b) та антисемітську (Гула, 2014a) спрямованість редакції. О. Скороход наголосила на тому, що газета цілеспрямовано викривлювала інформацію задля формування потрібного суспільного сприйняття (Скороход, 2018, с. 336). Слід зауважити, що обґрунтовані звинувачення на адресу часопису в однобокому висвітленні політичних і національних подій водночас виявляють подібну однобокість з боку дослідників у його оцінці як історичного джерела, оскільки при цьому залишаються поза увагою можливості газети висвітлювати інші важливі аспекти суспільного життя – зокрема соціальні та економічні питання.

Окремо варто зупинитися на роботах представників західної історіографії, котрі висвітлювали роль міської преси в досліджуваній нами період. У статті А. Граффа (Graff, A. 2021), зазначено, що саме тоді російська прес-культура зазнала різких культурних, технологічних та політичних трансформацій, здобувши помітну роль у житті соціумів. Л. МакРейнолдз підкреслила, що щоденна газета, усунувши попередні обмеження часу й простору та перетворивши комунікацію на масове явище, докорінно переосмислила саме поняття знання. Преса надала перевагу емпіричному факту перед інтерпретацією й значно розширила як аудиторію, так і тематику тих, хто міг володіти цим знанням (McReynolds, 1991, р. 277). Екстраполюючи ці міркування авторки на наше дослідження, можна зробити висновок, що розширення діапазону та географії знань, започатковане щоденною пресою, стосується не лише сучасників тієї доби, а й нинішніх дослідників, яким ці джерела відкривають ширші можливості для осмислення минулого. Ф. Кован у своїй праці наголосив на важливій комунікативній функції міських газет у самодержавній імперії Романових, які виступали своєрідним посередником між владою, містом і його жителями. Вони задовольняли соціальні запити жителів стрімко урбанізованих населених пунктів, забезпечували платформу для масової комунікації й стимулювали розвиток громадського діалогу. Завдяки цьому преса допомагала осмислювати й структурувати повсякденну реальність міського життя в умовах масштабних демографічних змін і зростання соціальної мобільності (Cowan, 2025, р. 94).

Другий тематичний блок історіографії охоплює краєзнавчі студії, зосереджені на історії подільських міст, зокрема на розвитку Вінниці. Автор фундаментальної праці про міську історію краю пореформленої доби С. Єсюнін слушно зауважив, що «інформація періодичних видань минулого мало використовується у дослідженні історії населених пунктів, хоча, саме газетні публікації як найкраще відбивають тогочасний погляд суспільства на дослідження історії» (Єсюнін, 2015, с. 24). На нашу думку, найчастіше проблема полягає не в певних дослідницьких упередженнях, відповідно до яких газети як історичне джерело має сумнівний ступінь об'єктивності, скільки в їхній фізичній доступності. На відміну від Києва чи Кам'янця-Подільського, формування стабільної щоденної вінницької міської преси відбувалося із певним запізненням. Попри функціонування у місті окремих періодичних видань та епізодичні пресові ініціативи, перша щоденна загальноміська газета «Юго-Западный край» розпочала вихід лише у 1912 р. Водночас, значною перешкодою для дослідників є повна відсутність збережених примірників цього видання в Україні за перші три роки його існування (1912–1914). Саме тому в найповнішому на сьогоднішній день науковому виданні з історії Вінниці (Подолінний, 2007) період 1860–1917 рр. висвітлюється фактично без використання газетних джерел. Винятком стали 1915–1917 рр. Вінницька дослідниця Т. Кароєва, усвідомлюючи наявну джерельну прогалину, у своїй монографії використала низку публікацій із київських газет того часу для реконструкції зовнішнього вигляду Вінниці та розширення інформаційної бази дослідження. Авторка простежила, як у сприйнятті міста відбулася зміна – від зневажливої оцінки його провінційності до визнання позитивного розвитку. (Кароєва, 2018, с. 103).

Мета статті – ввести в науковий обіг, систематизувати та критично проінтерпретувати репортажі часопису «Киевлянин» про Вінницю кінця XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Через специфіку функціонування будь-якого газетного видання, інформація потрапляла на його сторінки у відповідності до актуальності та суспільної значущості події на момент публікації. Саме в такій логіці добору інформації новини про життя Вінниці з'являлися на шпальтах часопису «Киевлянин».

Наприкінці XIX ст. газета виявляла найбільший інтерес до відкриття в місті Окружної психіатричної лікарні, що стало однією з ключових тем у її повідомленнях про подільське місто. Заснування цього закладу в 1897 р. можна вважати символом входження Вінниці в епоху модернізації та підвищення її регіонального статусу. Лікарня мала обслуговувати три губернії – Волинську, Київську та Подільську. У сучасній історіографії виникнення спеціалізованих психіатричних закладів нерідко розглядається як один із проявів соціальних наслідків модернізації, адже новий уклад життя часто негативно впливав на психічне здоров'я населення, і тому відкриття лікарні стало реакцією влади на зростаючу кількість душевнохворих у Правобережній Україні. Важливою деталлю цієї події є факт, що серед перших запрошених до закладу фахівців був Микола Оводов – майбутній видатний міський голова Вінниці. На той момент він обіймав посаду міського лікаря та консультував у лікарні з хірургічних хвороб, а вже невдовзі очолив міське самоврядування, під керівництвом якого Вінниця зазнала стрімкого інфраструктурного поступу (Degtyarev & Romanuk et al, 2021, с. 1000–1001).

Для самих вінничан діяльність психіатричної лікарні становила великий суспільний інтерес, адже у місті інформація про неї обмежувалася лише чутками, що вказувало на стигматизацію психічних розладів у соціумі та брак відкритої інформації про такі заклади. Вочевидь, саме це спонукало кореспондента «Киевлянина» відвідати лікарню за рік після її заснування, тобто в 1898 р. На початку своєї статті він звернув увагу на відсутність у закладі стереотипного образу «божевільних» – перед його очима постала організована спільнота, де хворі виглядали як звичайні люди, зайняті повсякденними справами: «Натовп людей, вдягнений у сірі чисті піджаки та солом'яні крилаті капелюхи, за версту від лікарні прибирають овочі на городі. Також люди в сірому пиляють дрова, підрізають молоді дерева поливають квіти тощо. На свята далеко в ліс вирушає натовп чоловіків і жінок. Вони співають та йдуть трохи хаотично; у декотрих квіти в руках, у інших – у капелюхах лісові горіхи. Вечорами на свята у великій залі танцюють, співають, грають у «дрібні розваги». Там і тут з'являються біляві голівки дітей службовців і нарядні діточки кружляють у сірому натовпі хворих» (Киевлянин, 1898, 16 ноября, с. 4). Аналізуючи цей репортаж, можна дійти висновків про застосування в лікарні терапевтичного підходу, який включав трудотерапію та соціальну активність.

У квітні 1900 р. газета опублікувала достатньо велику за обсягом замітку, написану кореспондентом (судячи з усього – киянина), котрий, за його словами, не відвідував Вінницю вже багато років. У цій публікації він ділився думками про розвиток міста, та знайомив читачів з його основними визначними місцями. «Місто розрослося, оживилося і справляє добре враження», – зазначав автор. – «... розкинулося на скелястих берегах Бугу і до нього примикають з одного боку цілий ліс фруктових садів, серед яких затишно розкидані будиночки «хуторян». Гарна також річка Вінничка, яка облямовує хутірські сади, і створює ряд ставків з маленькими млинами. Тут здійснюється скромний малоросійський ідеал, про який співається в пісні: «і ставок, і млинок, і вишневий сад»» (Киевлянин, 1900, 13 апреля, с. 3). Зазначений опис відображає пасторальний характер тогочасних передмість Вінниці, де урбанізаційні впливи все ще органічно перепліталися з традиційним напівсільським ландшафтом. З одного боку, кореспондент зафіксував тут пожвавлення міського життя, а з іншого – замилювання сприятливим природним оточенням, що створювало контраст між динамікою центром міста та затишною околицею.

Нашу вагу привернуло також спостереження автора про помічену ним соціальну диференціацію в Окружній психіатричній лікарні, в якій пацієнти були «розділені на два класи, чим досягнуто відділення інтелігентних осіб від простонароддя» (Киевлянин, 1900, 13 апреля, с. 3). Така диференціація, можна припустити, відображала глибоко вкорінену в Російській імперії соціальну нерівність, коли етнічні чи релігійні відмінності виявлялися в тому, що інтелігенція зазвичай асоціювалася з польськими чи російськими елітами, а «простонароддя» – із українським селянським населенням. Таким чином, навіть у зазначеному спеціалізованому медичному закладі, де всіх пацієнтів об'єднувала спільна проблема – психічні розлади, зберігалася диференціація за соціальним статусом. Своєю чергою, неприховане схвалення кореспондентом такої політики лікарні свідчило про те, що тогочасне суспільство не сприймало психічні захворювання як чинник, здатний нівелювати соціальні відмінності.

Утім, восени наступного, 1901 р., на сторінках газети з'явилася публікація з кардинально протилежною оцінкою розвитку Вінниці. Її автором виступив А. Савенко – гідролог, юрист, політичний і громадський діяч консервативного напрямку, який тоді був постійним дописувачем

часопису «Киевлянин». Він прибув до міста з метою висвітлення Вінницької сільськогосподарської виставки, яка мала значення, що виходило далеко за межі подільського регіону, підкреслюючи зростаючий статус і престиж міста. У межах серії репортажів Савенко опублікував невеликий нарис під назвою «Вінниця. Її минуле та теперішнє». Нижче подаємо окремі фрагменти. «Вінниця лежить за три версти від залізничної станції, і перед тим, як потрапити до міста, ви повинні проковтнути кілька фунтів пилу. При в'їзді в передмістя одразу кидається в очі, а частково і в ніс, крайня неохайність неупорядкованість, являючи собою звичайне явище в містах Південно-Західного краю, значною мірою населених євреями. Останні часто живуть при злиденній обстановці, і їм, звісно не до вуличного благоустрою... Заїхавши на міст, візник б'є по худих спинах кляч, і останні, відчувши під ногами «хорошу» дорогу, заскакали. Все це в порядку речей, бо на двох мостах красуються дошки з написами про те, що швидка їзда мостами «суворо забороняється». Маю сказати, що запевнення в чудовій красі місця розташування Вінниці, які мені часто доводилося вислуховувати, сильно перебільшені: місцевість хороша, але й тільки; скільки-небудь видатного тут нічого немає... Загальний вигляд міста, з його залишком старовини, – це перше значне враження. Друге враження – зовсім з іншої опери. Напрацювавши протягом дня на виставці, я в перший же день перебування мого у Вінниці, після вечірнього чаю, вирушив на прогулянку Поштовою вулицею. Треба зауважити, що така прогулянка Вінницею в нічний час, та ще в повний місяць, пов'язана зі значними труднощами, бо консервативні обивателі досі ще тримаються більше «небесного» освітлення, і ліхтарі тут відіграють роль дороговказних маяків, які стоять на поважних дистанціях один від одного. Пробираючись за таких умов похмурою вулицею, я був уражений страшним тріском і шумом: переді мною мчалось на шаленій швидкості щось величезне, якесь жадливе чудовисько. Ближче і чудовисько виявилось... поштовим фургоном. Очевидно, що тільки в Києві поштові чиновники керуються принципом «належної поспішності». Підбиваючи підсумки від побаченого, Савенко зазначив, що «головний інтерес Вінниці поки що полягає в її минулому» (Киевлянин, 1902, 9 сентября, с. 3).

Спробуємо зрозуміти логіку цитованого матеріалу. Вочевидь, критичне ставлення Савенка до Вінниці могло бути зумовлене його політичними упередженнями як консервативного публіциста, який розглядав місто крізь призму порівняння з більш розвиненим Києвом. Це, безперечно, позначилося на об'єктивності його оцінки. Світогляд автора також виявився в схильності до ідеалізації минулого, оскільки він акцентував на історичному значенні Вінниці, водночас применшуючи тогочасні досягнення провінційних міст на користь їхньої «славної» історії. Цілком логічною є згадка про єврейське населення як причину «неохайності» передмість, що відображала поширені в тогочасній імперській пресі антисемітські стереотипи. Як буде видно далі, зв'язок між єврейським питанням і проблемами благоустрою відповідав редакційній політиці «Киевлянина». До того ж, Савенко як типовий представник тогочасної «епохи репортера» цілком міг бути охоплений відчуттям професійного обов'язку, вважаючи за необхідне надавати об'єктивні новини як суспільну послугу. Втім, як ми щойно пересвідчилися, його уявлення про об'єктивність, яке передбачало ідеалізований нейтралітет, вільний від класових чи політичних упереджень, виявилось самооманливою філософією (McReynolds, 1991, p. 284). Можемо стверджувати, що цим «грішили» й інші журналісти газети «Киевлянин», котрі тоді писали про Вінницю. Однак попри критичний і саркастичний тон Савенка, який контрастує з більш позитивним репортажем 1900 р.. написаний ним матеріал усе ж таки слід вважати цінним історичним джерелом з історії Вінниці початку ХХ ст. Автор у доволі різкій манері зосередив увагу на інфраструктурних вадах міста – зокрема, на незадовільному стані доріг та недостатньому вуличному освітленні, що дає змогу досліднику сформулювати більш повне й збалансоване уявлення про рівень розвитку Вінниці того часу.

Варто звернути увагу на три осінні публікації 1903 р., що з'явилися з інтервалами в кілька тижнів. У першій констатується швидкий розвиток міста: «Вінниця в останні роки все більше і більше розширюється в усі сторони, забудовується новими будівлями і скоро почне претендувати на звання великого і гарного міста... На багатьох вулицях, ще донедавна пустельних і безмовних, де жалюгідні одноповерхові халупки, покриті деревом, почорнілі від часу, які наводили смуток, тепер здіймаються дво- та триповерхові будинки досить вишуканої архітектури, і життєва хвиля поступово захоплює ці вулиці» (Киевлянин, 1903b, 30 октября, с. 4). В другій, натомість, зазначається, що «благоустрій міста розвивається односторонньо та нерівномірно в усіх частинах міста». Автор зауважив, що міська влада, «прикрашає місто гарними будівлями, тротуарами, бульварами», тобто намагається надати йому «зовнішнього пристойного вигляду», ігноруючи при цьому санітарні проблеми. Йшлося про «Єрусалимку» – густонаселений єврейський квартал, розташований на березі р. Південний Буг, який у тоді вважали найбільшим осередком поширення небезпечних захворювань (Киевлянин, 1903a, 17 ноября, с. 3). У такому ж контексті третя замітка наголошувала на нагальній потребі облаштування у Вінниці водогону. Зазначалося, що єврейське населення самовільно скидало

відходи до річки, звідки водовози брали воду для розвезення по місту. Як наслідок, за словами автора, щороку від інфекційних хвороб помирали сотні містян (Киевлянин, 1903с, 30 ноября, с. 5). Варто зауважити, що санітарні умови в містах Російської імперії на початку XX ст. часто були незадовільними через брак централізованого водопостачання та каналізації, тобто згадка про забруднення Південного Бугу та відсутність водогону були типовими проблемами для тогочасних міст. Вінницький міський водогін почав діяти у 1911 р. (Кароєва, 2018, с. 37). З іншого боку, хоча в умовах бідності і перенаселеності «Єрусалимка» дійсно була санітарно занедбаною локацією міста. Однак висунуті газетою обвинувачення на адресу єврейського населення щодо санітарних негараздів органічно вписувалися в загальний антисемітський наратив імперської доби.

У грудні 1910 р. у центрі уваги газети опинилася урочиста подія – відкриття Вінницького міського театру, що стало кульмінацією культурного зростання Вінниці. Театр, спроектований Григорієм Артиновим, був не лише культурним осередком, але й символом модернізації міста. У репортажі від 4 грудня докладно описано перебіг церемонії: о 13:00 до святково прикрашеної прапорами будівлі прибули представники духовенства, військової та цивільної влади, члени міського управління, гласні думи, діячі громадських інституцій, актори й театральні працівники. Усіх гостей зустрічали представники міської влади та дирекція трупи. Після молебню й офіційної частини відбулося чагування шампанським і напоями. Кореспондент наголосив на актуальності заснування міського театру, оскільки Вінниця вже тоді мала репутацію міста з активним інтересом до театрального мистецтва. На підтвердження того, квитки на перші вистави нового театру були миттєво розпродані. Автор зазначив, що за своїми розмірами будівля не поступалася київському театру «Соловцов», а за деякими оцінками – навіть перевершувала його, а своїм плануванням і архітектурним розташуванням вона нагадувала Михайлівський театр у Санкт-Петербурзі. Кореспондент підсумував, що за межами великих центрів новозбудований театр у Вінниці вважався одним із найзначніших і найкращих театральних закладів тогочасної підросійської України (Киевлянин, 1910, 28 октября, с. 5).

Висновки. Газета «Киевлянин» є цінним джерелом для дослідження соціально-економічного та культурного розвитку м. Вінниці наприкінці XIX – на початку XX ст., з огляду на фактичну відсутність тогочасної місцевої щоденної преси. Публікації про діяльність Окружної психіатричної лікарні (1898 р.), перебіг сільськогосподарської виставки (1901 р.), оцінки урбанізаційних процесів (1900–1903 рр.) та відкриття Вінницького міського театру (1910 р.) надають дослідникові унікальний матеріал для реконструкції повсякденного життя міста, його економічного зростання та модернізації інфраструктури. Вони відображають амбівалентність у сприйнятті Вінниці: від позитивних оцінок її перетворення на регіональний культурний осередок до критики інфраструктурних і санітарних проблем, зокрема в єврейському кварталі «Єрусалимка», часто з антисемітським забарвленням, що відповідало тогочасному російському імперському дискурсу, в межах якого функціонувала газета «Киевлянин» як один із його структурних інструментів. Таким чином, суб'єктивність і упередження авторів, а також фрагментарність репортажів вимагають критичного аналізу та залучення додаткових джерел.

Подяка. Автори висловлюють вдячність редакційній колегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження та публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Cowan, F. (2025). Building Urban Community in Late Imperial Russia: Early Twentieth-Century Kopeck Newspapers as Local Institutions. *Journalism History*, 51(2), 94–116. <https://doi.org/10.1080/00947679.2025.2468166>
- Degtyarev, S. I., Romanyuk, I. M., Gut, J., & Polyakova, L. G. (2021). Neurasthenia and “Spirit of 1914”: A causal relationship (on the materials of the Right-Bank Ukraine). *Bylye Gody*, 16 (2), 1000–1007. <https://doi.org/10.13187/bg.2021.2.1000>
- Graff, A. C. (2021). The editorial profession: The rise of private newspaper press in late Imperial Russia. *Russian History*, 48 (3–4), 349–367. <https://doi.org/10.30965/18763316-12340037>
- McReynolds, L. (1991). The news under Russia's old regime: The development of a mass-circulation press. Princeton : Princeton University Press. 328 p.
- Гула, Р. (2014b). «Українське питання» у редакційній політиці газети «Киевлянин» у 1905–1912 рр. *Військово-науковий вісник*, (22), 3–15.
- Гула, Р. В. (2014а). Політичний аспект єврейського питання у подіях Першої російської революції на сторінках видання «Киевлянин». *Гілея: Науковий вісник*, 81, 163–165.
- Єсюнін, С. (2015). Міста Поділля у другій половині XIX – на початку XX ст. Хмельницький : Мельник А. А. 336 с.
- Животко, А. П. (1999). Історія української преси. Київ : Наша культура і наука. 368 с.

- Кароєва, Т. (2018). «Історія має право сподіватися від міста Вінниці блискучого майбуття...» : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД». 204 с.
- Киевлянин, 1898-1910 pp.
- Кузнец, Т., & Лісовська, О. (2024). Українське життя в повітовому місті Умань перших десятиліть ХХ ст. у висвітленні газети «Рада». *Старожитності Лукомор'я*, 2 (23), 76–89. <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.2.262>
- Левченко, Г. (2015). Газета «Одесский вестник» (1827–1894) як історичне джерело досліджень з історії Криму. *Наш Крим*, 1, 156–166.
- Подолінний, А. М. (гол. ред.) (2007). Вінниця. Історичний нарис. Вінниця : Книга-Вега, 2007. 304 с.
- Скороход, О. В. (2018). Періодичні видання як джерело в дослідженні ставлення населення до влади (на прикладі київських газет 1917–1918). *Young Scientist*, 2 (54), 334–339.

References:

- Cowan, F. (2025). Building Urban Community in Late Imperial Russia: Early Twentieth-Century Kopeck Newspapers as Local Institutions. *Journalism History*, 51(2), 94–116. [in English] <https://doi.org/10.1080/00947679.2025.2468166>
- Degtyarev, S. I., Romanyuk, I. M., Gut, J., & Polyakova, L. G. (2021). Neurasthenia and “Spirit of 1914”: A causal relationship (on the materials of the Right-Bank Ukraine). *Bylye Gody*, 16 (2), 1000–1007. [in Russian]. <https://doi.org/10.13187/bg.2021.2.1000>
- Graff, A. C. (2021). The editorial profession: The rise of private newspaper press in late Imperial Russia. *Russian History*, 48(3–4), 349–367. [in English]. <https://doi.org/10.30965/18763316-12340037>
- Gula, R. (2014a). The political aspect of the jewish question in the events of the First russian revolution in the pages of Kievlianin. *Hileia: Naukovyi visnyk – Hylaea: Scientific Bulletin*, 81, 163–165. [in Ukrainian].
- Gula, R. (2014b). “The ukrainian question” in the editorial policy of the Kievlianin Newspaper, 1905–1912. *Viiskovo-naukovyi visnyk – Military Scientific Bulletin*, (22), 3–15. [in Ukrainian].
- Karoeva, T. (2018). “History has the right to expect a brilliant future from the city of Vinnytsia”: A monograph. Vinnytsia: Nilan-LTD. 204 p. [in Ukrainian].
- Kievlianin, 1898-1910 pp. [in Russian].
- Kuznets, T., & Lisovska, O. (2024). Ukrainian life in the district town of Uman in the first decades of the 20th century as reflected in the newspaper “Rada”. *Starozhytnosti Lukomoria – Antiquities of Lukomoria*, 2 (23), 76–89. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.2.262>
- Levchenko, H. (2015). The newspaper Odesskii Vestnik (1827–1894) as a historical source for research on the history of Crimea]. *Nash Krym – Our Crimea*, 1, 156–166. [in Ukrainian].
- McReynolds, L. (1991). *The news under Russia's old regime: The development of a mass-circulation press*. Princeton : Princeton University Press. 328 p. [in English].
- Podolynnyi, A. M. (Ed.). (2007). Vinnytsia: A historical essay. Vinnytsia: Knyha-Vega. 304 p. [in Ukrainian].
- Skorokhod, O. V. (2018). Periodicals as a Source in the Study of Public Attitudes Toward Authority (Based on Kyiv Newspapers, 1917–1918). *Young Scientist*, 2(54), 334–339. [in Ukrainian].
- Yesiunin, S. (2015). *Cities of Podillia in the second half of the 19th – early 20th century*. Khmelnytskyi: Melnyk A. A. 336 p. [in Ukrainian].
- Zhyvotko, A. P. (1999). *History of the ukrainian press*. Kyiv: Nasha kultura i nauka. 368 p. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 12.04.2026

Схвалено до друку / Accepted: 20.06.2026